

MORÁLPSZICHOLÓGIA ÉS ETIKA AZ ANTIKVITÁSBAN ÉS A KÖZÉPKORBAN

Zárójelentés, 2013. január

A projektum középpontjában az antik és a középkori pszichológiai és etikai elméletei álltak. Ezen az átfogó területen belül számos részproblémát dolgoztunk ki. Tanulmányokat készítettünk többek között Platón morálpszichológiájáról, a test és a lélek kölcsönhatására vonatkozó számadásáról a *Timaios*szban, Arisztotelész elhatározás-fogalmáról és érzelemelméletéről, a morális felelősség értelmezéséről az újplatonikus Plótinoszról és Porphürioszról, a szándék fogalmáról Abélard-nál. A munkába bekapcsolódott Ruzsa Ferenc kollégánk, az indiai filozófia szakértője, részvétele lehetővé tette a téma összehasonlító vizsgálatát.

A munkálatok elhúzódása miatt az eredeti futamidőt az OTKA engedélyével egy évvel, 2012. dec. 31-ig meghosszabbítottuk. A tanulmányok témái az eredeti tervekhez képest helyenként módosultak. Például bekerült a vizsgált témák közé a vallási (rituális) hagyomány és etika kapcsolata a preszókratikusoknál; a kései újplatonikusok helyett pedig a Plótinosz-tanítvány Porphüriosz etikájáról készítettünk publikációkat. Az akaratgyengeség problémájáról a tervezettnél kevesebbet publikáltunk, ellenben nagyobb súlyt fektettünk az arisztotelészi érzelemelméletre. A leglényegesebb változás, hogy Arisztotelész *Nikomakhoszi etikájának* VII. könyvét nem fordítottuk le, mivel a pályázat beadása óta egy másik OTKA-projektum indult a teljes mű feldolgozására (Simon Attila, 2008 szept.). A forrásszövegek magyarra fordítása terén azonban a csoport által elvégzett munka messze túlmegy az eredeti vállalásokon. Platón egyik főművét, az *Államot* egészében magyarra fordítottuk. Ugyancsak lefordítottuk a *Menónt*. Ezek a művek az Atlantisz Kiadó kommentált Platón-sorozatában jelennek meg. Elkészült továbbá a császárkori sztoikus etika talán legfontosabb forrásának, az igen terjedelmes Epiktétosz-corpusnak teljes magyar fordítása. A Long-Sedley páros által összeállított hellénisztikus filozófia szöveggyűjteménynek – mely tartalmazza többek között a sztoikus és az epikureus etikára és pszichológiára vonatkozó legfontosabb forrásokat – elkészítettük magyar kiadását, a fordításban ketten vettek részt kutatócsoportunkból, a magyar kiadás szerkesztője is a csoport tagja (a kiadást az Akadémiai Kiadó vállalta az OTKA publikációs pályázatának támogatásával). Emellett több egyéb, kisebb terjedelmű forrásszöveget lefordítottunk (Plótinosz, Porphüriosz és Boethius de Dacia munkáit). A tanulmányokból már csak kevés maradt publikálatlanul, a terjedelmesebb fordítások 2013/14

folyamán jelennek meg. A publikációk közül több rangos nemzetközi folyóiratban vagy szerkesztett kötetben jelent meg. A kutatócsoport tagjai rendszeresen recenzeálták a témához kapcsolódó kurrens szakirodalmat nemzetközi folyóiratok számára.

A pályázat eredményeként létrejött munkák, melyek 2013/14 folyamán jelennek meg, a következők:

A. *Források*

Boëthius de Dacia: *A legfőbb jóról*. Ford. Borbély Gábor.

Epiktétosz összes művei. Ford., jegyzetek, tanulmány Steiger Kornél. Gondolat Kiadói Kör.

Platón: *Menón*. Fordítás, szerkezeti vázlat, jegyzetek, tanulmány és bibliográfia Bárány István. Atlantisz, megjelenés alatt (2013 február).

Platón: *Állam*. Ford., szerkezeti vázlat, jegyzetek, tanulmány Steiger Kornél, Atlantisz Kiadó.

Plótinosz: *A végzet*. Ford, jegyzetek Bene László. 10 o., Ókor, 2013.

A. Long-D. Sedley: *A hellénisztikus filozófusok*. Ford. Bárány István, Bene László, Böröczki Tamás, Brunner Ákos, Simon Attila, Szekeres Csilla. A magyar kiadást szerkesztette Bene László. Akadémiai Kiadó, 2014.

B. *Tanulmányok*

Bárány István: Empedoklész 111. töredéke és a mágia In: Az Olympos mellett. Mágikus hagyományok az ókori Mediterraneumban. Szerk. Nagy Árpád. Megjelenés alatt.

Bene László: Metaphysics and Ethics in Plotinus, pp. 15.

Bene László: Transmigration, self-constitution and moral responsibility in Plotinus, pp. 17.

Borbély Gábor: A szándék és a morális felelősség viszonya Petrus Abaelardusál, 15 o.

Ruzsa Ferenc: *The influence of Dravidian on Indo-Aryan phonetics*. In: ??? – ??? (eds.): Indic Across the Millennia: from the Rigveda to Modern Indo-Aryan. Proceedings of the Linguistics Sessions of the 14th World Sanskrit Conference, Kyoto, Japan, September 1-5, 2009. Hempen Verlag. (8 o.)

Ruzsa Ferenc: *Miért nem léphet be a sűdra a szentélybe?* (Előadás a Conversio konferencián, ELTE 2011 szeptember; előkészületben, a konferencia kiadványában)

Ruzsa Ferenc: *Original apoha and Jayanta's arguments about meaning*. (Előkészületben, az Apoha workshop [Bécs 2012 április] eredményeit bemutató kötetben)

A munka eredményeit számos hazai és külföldi tudományos rendezvényen, műhelyszemináriumokon és konferenciákon ismertettük. Ezek jegyzékét a szöveges jelentéshez csatoljuk. A IX. Magyar Ókortudományi Konferencián (2010. május, Pécs) Cselekvésemélet és etika az ókorban címen szekciót szerveztünk, melyen jelen kutatás eredményeit mutattuk be. Megszerveztük a Magyar Filozófiai Társaság Antik Filozófia Szekciójának 3. Konferenciáját, melynek témája Arisztotelész *Nikomakhoszi etikája* volt.

A pályázati tervnek megfelelően több neves külföldi kutatót hívtunk meg Magyarországra, akikkel konzultációt folytattunk a kutatás témájában, valamint műhelyszemináriumokat szerveztünk, melyeken a kutatócsoport tagjai mellett a magyar tudományos közösségből sokan mások is részt vettek. E szemináriumok a következők voltak:

1) Dominic O'Meara (Université de Fribourg): Cosmology and politics in Plato's late dialogues ; Plato's invention of open philosophizing (nyilvános előadás az Ókortudományi Társaság ülésén), 2010. március;

2) James Wilberding (Ruhr-Universität, Bochum): Life and living things in late antiquity, 2011. március;

3) Frans de Haas (Universiteit Leiden): Interpreting Imagination with Ethics in Mind: from Aristotle to Neoplatonism;

4) Pauliina Remes (Uppsala /Helsinki): Neoplatonist Ethical Orders of Priority: Plotinus and Simplicius on Action, 2011. október.

Az ELTE BTK antik filozófia szakkönyvtárát a tervek szerint fejlesztettük a pályázati pénzből.

Előadások:

2009

- Bárány István: Plotinus Ennead III. 7 Chapter 7. Műhelykonferencia-előadás, South East European Association of Ancient Philosophy (SEAAP) műhelykonferenciája Plótinosz III. 7. Csehország, Prága, 2009. május 27-30.
- Bárány István: Antilogia avagy szofista volt-e Szókratész? Magyar Filozófiai Társaság, Antik Filozófia Szekció II. Konferenciája, Piliscsaba, 2009. okt. 8-9
- Bene László: Plotinus on time: Enn. III.7.13. SEAAP workshop, Prága, 2009. május

- Bene László: Moral Responsibility and normative autonomy in Plotinus' Treatise on Fate, Enn. III.1 [3] – International Society for Neoplatonic Philosophy, Krakko, 2009. jún.
- Bene László: Moral responsibility and normative autonomy in Plotinus. Ancient Philosophy Colloquium, Topoi Excellence Cluster, Humboldt University, 2009, június
- Bene László: 2009. szeptember Summer University of the Graduate School of Ancient Philosophy, Berlin, Humboldt University: *Self-refutation arguments in Plato's Sophist*
- Lautner Péter: A Philébosz arról, vajon vannak-e hamis gyönyörök? – MFT, Antik Filozófia Szekció II. Konferenciája, Piliscsaba, 2009. okt.
- Lautner Péter: Philoponus on some medical theories of perception of the inner states, and its relation to second-order perception – International Society for Neoplatonic Philosophy, Krakko, 2009. jún.
- Ruzsa Ferenc: The influence of Dravidian on Indo-Aryan phonetics. XIV. World sanskrit Conference, Kyoto 2009 szeptember.

2010

- Bárány István: Empedoklész istenei. 2010. márc. 19., Ókortudományi Társaság/Filozófiai Társaság ülése.
- Bárány István: „Erény, tudás, akraszia: Arisztotelész Szókratészről”. Pécs, 2010. máj. 20., Ókortudományi Konferencia
- Bárány István: Aristotle: De Caelo Book I. Chapter 5 on „Whether body in circular movement can be infinite”. Műhelykonferencia-előadás, Berlin-Prága-Budapest-Zágráb műhely. Horvátország, (Zadar) Zára, 2010. szeptember 20-23.
- Bárány István: Mítosz és logosz: mítoszok, istenek, érvek (Kallimakhosz Zeus himnusza és a hippokratészi Szent Betegség). Nyilvános előadás, Budapest, ELTE, 2010. november 17.
- Bene László: Plotinus on intelligible matter: Enn. II.4.2 – Plotinus Colloquium, Athén, 2010. máj. 14
- Bene László: Gondviselés és morális felelősség Plótinosznál - Ókortudományi Konferencia, Pécs, 2010. máj. 21.
- Bene László: Isteni gondviselés, fátum és morális felelősség a középső platonizmusban - Filozófiai istentan konferencia, Piliscsaba, PPKE BTK, 2010, december 2.
- Borbély Gábor: Duns Scotus és a lehetséges világok szemantikája – Theoretical Philosophy Forum, ELTE, 2010. nov. 17.
- Lautner Péter: Fogalomképzés és reprezentáció (phantasia) az antik Arisztotelész-értelmezésekben. Hogyan dönthető el, hogy van-e az állatoknak reprezentációs

képességük? – Piliscsaba, PPKE BTK, Nyelv (ember/állat)" konferencia, 2010. április 23.

- Lautner Péter: Akraszia és mentális konfliktus a Prótagoraszban – Pécs, Ókortudományi Konferencia, 2010. május 21.
- Lautner Péter: Akraszia Arisztotelésznél (szempontok) – "Irracionalitás" konferencia, Budapest, 2010. május 29.
- Lautner Péter: Accounting for the lack. Why is there no discussion of Plato's theory of sense-perception in the Neoplatonic commentaries on Aristotle's De anima? – International Society for Neoplatonic Studies conference, Madrid, 2010. június 18.
- Lautner Péter: Aristotle, De Caelo I 10 – Berlin-Prága-Budapest-Zágráb antik filozófia műhelyszerminárium, Zadar 2010. szept. 21.
- Lautner Péter: Az arisztotelészi mozdulatlan mozgató oksági viszonyai. – Filozófiai istentan konferencia, Piliscsaba, PPKE BTK, 2010, december 2.

- Ruzsa Ferenc: Letting the texts speak: The importance of textual studies in contemporary Indology, ELTE, 2010. febr. 3.

- Steiger Kornél: Arisztotelész a proaireszisz fogalmáról – ELTE Antik Filozófia Kollokvium, 2010. február; Ókortudományi Konferencia, Pécs, 2010. máj. 21.

2011

- Bárány István: Szókratész a Nikomakhoszi etikában és a Arisztotelész etikai műveiben. A Magyar Filozófiai Társaság Ókori Filozófia szekciójának konferenciája: „Arisztotelész: Nikomakhoszi etika”. Piliscsaba, 2011. április 28-29.
- Bárány István: Epinomis section 974d3- 979d5: a Kulturgeschichte theory in the Epinomis? Műhelykonferencia-előadás, SEAAP workshop, Szófia, Bulgária, 2011. június 22-24.

- Bene László: Önkonstitúció és morális felelősség Arisztotelész Nikomakhoszi etikájában, a Magyar Filozófiai Társaság Antik Filozófiai Szekciójának 3. Konferenciája, Piliscsaba, 2011. április
- Bene László: Self-refutation arguments in Plato's Sophist, Université de Fribourg, Departement de Philosophie, 2011. május
- Bene László: De victu I. 27-29, Seminar on the Hippocratic De victu, Berlin-Budapest-Prague-Zagreb Ancient Philosophy Reading Seminar, Károly Egyetem, Prága, 2011. szeptember
- Bene László: Measure and participation (Simplicius, Corollarium de loco, 634, 11-637, 21), Reconsidering Simplicius' Corollary on Place, az Academia Platonica Septima Monasteriensis konferenciája, Como, 2011. szeptember

- Borbély Gábor: Kilépés a struktúrákból (mendikáns szerzetesség), Conversio. Vallástudományi Konferencia, ELTE, 2011 szeptember

- Lautner Péter: Workshop on the Hippocratic De Victu (Sense-perception in De Victu), Prága, 2011. jún.
- Lautner Péter: An ethical theory in the Old Academy. Workshop on pseudo-Plato, Epinomis. Szófia, 2011. szept.
- Lautner Péter: Theories of Affections (Anger and hatred in Aristotle's account of the emotions), Budapest, ELTE, 2011. nov.
- Lautner Péter: Aristotelész Protrephtikosza és a filozófia praktikus jellege. Filozófia és filozófiai praxis. A la mémoire de Pierre Hadot. Piliscsaba, 2011. dec.

- Ruzsa Ferenc: Miért nem léphet be a sűdra a szentélybe? Conversio. Vallástudományi Konferencia, ELTE 2011 szeptember

- Steiger Kornél: A preszókratikus filozófia terapeutikus vonásai, Conversio. Vallástudományi Konferencia, ELTE, 2011. szeptember
- Steiger Kornél: Kikhez szűl Epiktétosz?, A filozófia mint lelki gyakorlat (à la mémoire de Pierre Hadot), PPKE, Piliscsaba, 2011. december

2012

- Bárány István: Aristotle's Politics - the Birth and Contemporary Relevance of the Concept of the Citizen 2012. november 19-20, , Budapest, PPCU, Jakub Jirsa: The Ergon argument in Aristotle referense.
- Bárány István: Dialógus és tragédia: Szókratész a tragikus hűs. Konferencia-elűadás a „Tragikum és komikum fogalma a görűg és rűmai antikvitásban” műhelykonferencián, 2012 december 5-6, Pécs.

- Bene Lászlű: Choice, responsibility and fully-fledged freedom in Plotinus' interpretation of Plato's myth of Er, meghívott elűadás, Universitűt Bochum, Philosophisches Seminar, 2012. jan.
- Bene Lászlű: A pamphűliai Èr látomása (Platűn, Állam X. könyv) a platonikus hagyományban, X. Magyar Őkortudományi Konferencia, Piliscsaba, 2012. jűnius
- Bene Lászlű: Transmigration, self-constitution and moral responsibility in Plotinus, Subjectivity, Selfhood and Agency in the Arabic and Latin Traditions, University of Uppsala, 2012. aug. 15-18.

- Lautner Péter: Γνωστικűς and/or űλικűς: Philoponus' account of the material aspects of sense-perception. 10th conference of the International Society for Neoplatonic Studies, Cagliari, 2012. jűn. 20-24
- Lautner Péter: Subjectivity and Subjecthood, Uppsala, 2012. aug. 15-17 (How to individuate human intellects? Answers in late Neoplatonism)
- Lautner Péter: Filozűfiai intuűciűk, Miskolci Egyetem, Bűkkszentkereszt, 2012. okt. 25-26 (Platűn: visszaemlékezés és közvetlen megragadűs)
- Lautner Péter: Èrzelemelműletek, MTA (“A tudomány űnnepe” sorozat), Budapest, 2012. nov. 15. (Az èrzelmek kognitív elműlete az űkorban)

- Lautner Péter: : Political phronesis. Political Aristotelianism, PPKE, Budapest, 2012. nov. 19-20
- Lautner Péter: Workshop on Plutarch's De animae procreatione in Timaeo, CEU, Budapest, 2012. nov. 22-24

- Ruzsa Ferenc: Apoha Workshop, Bécs (Centre for Studies in Asian Cultures and Social Anthropology) 2012 április